

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF POLITICAL CONFLICT IN THE UKRAINIAN SOCIETY

Конотопенко О.П.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри правових наук та філософії
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

Гриб В.І.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри правових наук та філософії
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

Лапшин С.А.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри правових наук та філософії
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

У статті проаналізовано причини, особливості політичних конфліктів в Україні. Автори визначають, що політичний конфлікт – один із різновидів соціального конфлікту, який характеризується зіткненням протилежних цілей і прагнень, що стикаються з приводу влади, владних відносин у політичному середовищі та зачіпають інтереси великої кількості людей. Обґрунтовується, що без знання сутності, природи політичного конфлікту ми не зможемо розібратися з особливостями сучасних конфліктів у нашій державі. Автори сформулювали узагальнене визначення поняття конфлікту й особливості політичного типу конфлікту. Здійснено комплексну характеристику суб'єктів політичного конфлікту: окрім індивідів, груп, класів, окремих великих частин суспільства й навіть цілих держав, що безпосередньо беруть участь у боротьбі, до учасників політичного конфлікту ми зараховуємо й тих, які не мають безпосереднього стосунку до самого процесу боротьби, проте їхня участь у конфлікті визначна й у ньому вони переслідують власні інтереси. Об'єктом політичного конфлікту автори визначають будь-який елемент матеріального світу й соціальної реальності, здатний слугувати предметом особистих, групових, суспільних або державних інтересів. Також подано характеристику підходів до характеристики політичних конфліктів. Важливу увагу автори статті приділяють структурі політичного конфлікту, що дає змогу нівелювати причини політичних конфліктів у майбутньому. Зокрема, автори статті зауважують, що структура політичного конфлікту має двоякий характер: з одного боку, вона статична, що дає можливість розглядати конфлікт у статистиці, включає такі елементи, як суб'єкти й об'єкти конфлікту, а також конфліктна взаємодія. Ця структура відображає конфліктний процес у розрізі з деяким припиненням його розвитку.

Ключові слова: політика, конфлікт, інтереси, держава.

The article analyzes the causes, peculiarities of political conflicts in Ukraine. The authors find that political conflict is one of the varieties of social conflict, characterized by a clash of conflicting goals and aspirations that clash with power, power relations in the political environment, and affect the interests of large numbers of people. The article substantiates that without knowledge of the nature and nature of political conflict we will not be able to understand the peculiarities of contemporary conflicts in our country. The authors formulated a generalized definition of the concept of conflict and features of the political type of conflict. Complex characterization of subjects of political conflict is carried out: in addition to individuals, groups, classes, individual large sections of society and even entire states directly involved in the struggle, we also refer to political conflict participants those who are not directly related to the process of struggle, however, their involvement in the conflict is significant and they pursue their own interests. The subject of political conflict is the author's definition of any element of the material world and social reality capable of serving as the subject of personal, group, public or state interests. A description of approaches to characterizing political conflicts is also given. The authors of the article pay special attention to the structure of political conflict, which helps to eliminate the causes of political conflicts in the future. In particular, the authors of the article point out that the structure of political conflict is twofold: on the one hand, it is static, which allows to consider conflict in statics, and includes such elements as the subjects and objects of conflict, as well as conflict interaction. This structure reflects the conflict process in section, with some cessation of its development.

Key words: politics, conflict, interests, state.

Постановка проблеми. Аналіз суспільно-політичних подій, які відбуваються на світовій арені, висувають на перший план питання, чому у XXI ст. людство постало перед загрозою нової глобальної війни. Особливо гостро це питання

стосується України у зв'язку з агресією з боку Російської Федерації: анексії Криму та збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях. Згідно із соціологічними опитуваннями громадян України, це найбільша проблема, яка їх турбує.

Практично кожний хоче мирного його вирішення. Тому проблематика конфліктності, на жаль, стала зараз надзвичайно актуальною.

Анексія Криму й збройна агресія в Донецькій і Луганській областях засвідчили, що наша держава не була готова до порушення Російською Федерацією норм Міжнародного права, суверенітету й територіальної цілісності України.

Історичний досвід, на жаль, украй болючий, дав змогу накопичити досвід для конфліктології як науки про конфлікти в Україні, яка вийшла на новий рівень свого розвитку. Про це свідчить велика кількість підручників, посібників, монографій, дисертаційних досліджень, статей, в основі яких лежить дослідження конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні вже є велика кількість підручників, посібників, монографічних досліджень, об'єктом дослідження в яких є саме конфлікти й політичні конфлікти зокрема. Серед них можна назвати праці таких учених, як І. Ващенко, М. Пірен, Є. Тихомирова, В. Друзь, А. Бандурка, Ю. Мацієвський, М. Цюрупа, С. Яремчук, Т. Яхно й ін. Мають значення дисертаційні дослідження вітчизняних науковців, таких як С. Ростецька, С. Шубін, І. Станкевич, О. Москаленко, С. Тихонюк та ін. Актуальними є статті таких українських дослідників, як Ю. Білецька, О. Кукарцев, О. Майборода, А. Кіссе, В. Радецький та ін., в основі яких – дослідження особливостей політичних конфліктів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте сьогодні ще не розроблено тих принципів і механізмів, які допомогли управляти конфліктом, а також запобігати його виникненню. І це великою мірою залежить від наукового напрацювання. Варто наголосити, що без знання загального неможливо зрозуміти конкретне, без знання теорії не можна зробити конкретні практичні кроки. Це стосується й ситуації в Україні, адже без знання сутності, природи політичного конфлікту ми не зможемо розібратися з особливостями сучасних конфліктів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Під час кожного дослідження передусім необхідно чітко та правильно визначити предмет, об'єкт аналізу, виділити суб'єктів та учасників, охарактеризувати межі й виміри досліджуваного феномена. У нашому випадку, досліджуючи політичні конфлікти та їх особливості, необхідно правильно визначити, де саме вони виникають і хто є їх суб'єктами й учасниками, що є об'єктом і предметом дослідження. Це і є метою дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, який характеризується зіткненням протилежних цілей і прагнень, що стикаються з приводу влади, владних відносин у політичному середовищі й стосуються інтересів великих груп людей.

Для розуміння природи політичного конфлікту доцільно визначити його предмет та об'єкт, виявити суб'єктів та учасників політичного конфлікту. На думку С. Ланцова, політичний конфлікт не являє собою унікальний феномен суспільного життя. Він виражений у загальних характеристиках, як і будь-який соціальний конфлікт. Насамперед це стосується учасників конфліктних взаємодій [1, с. 16]. Варто відмітити, що поняття «учасник» і «суб'єкт» не варто ототожнювати. Під поняттям «суб'єкт», як зазначає І. Ващенко, можна розуміти людину (групу, спільноту, народ, політичне утворення тощо), яка бере безпосередню участь у конфлікті, що виявляється в її активних діях проти іншого суб'єкта. Зокрема, суб'єктами політичного конфлікту можуть бути голова держави й голова виконавчої влади. Суб'єктів конфлікту як основних учасників конфлікту ще називають опонентами [2, с. 91]. Суб'єктами (опонентами) в політичних конфліктах можуть бути як окремі індивіди, так і найрізноманітніші соціальні групи, інтереси яких стикаються реально, при цьому владні ресурси як потужний інструмент є об'єктом протиборства [1, с. 16]. Дослідники А. Глухова й В. Рахманін зазначають, що за всіх різноманітних рис політичного конфлікту його носіями завжди є суб'єкти соціальних відносин, тобто індивіди, соціальні групи, прошарки, страти тощо [3, с. 7]. Учасник конфлікту, у свою чергу, може свідомо взяти участь у конфлікті, а може випадково або всупереч своїй волі бути залученим до конфлікту. Так, учасниками політичного конфлікту І. Ващенко називає різні громадські об'єднання, міжнародні політичні спілки, політичні партії, політичні організації, політичні інститути, лідерів політичних інституцій, які мають протилежні або не збіжні політичні інтереси й цілі, погляди й цінності на форми облаштування суспільства, країни, незадоволені становищем і розподілом влади [2, с. 92].

Учасники конфлікту можуть бути як прямими, так й опосередкованими. Необхідно зазначити, що, окрім індивідів, груп, страт, класів і навіть цілих держав, що безпосередньо беруть участь у боротьбі, до учасників політичного конфлікту ми зараховуємо й тих, які не мають безпосереднього стосунку до самого процесу боротьби, проте їхня участь у конфлікті вагома, у ньому вони переслідують власні інтереси. Так, учасниками можуть бути ініціатори конфлікту, підбурювачі, посібники, організатори конфлікту, групи підтримки, посередники, радники, жертви конфлікту тощо.

Характеризуючи об'єкт конфлікту, І. Ващенко [2, с. 92] визначає його як конкретну матеріальну (ресурс), соціальну (влада) або духовну (ідея, норма, принцип) цінність, до володіння або використання якої прагне кожен учасник конфлікту. У загальному вигляді об'єктом політичного конфлікту є влада; ресурси (матеріальні, духовні), брак

яких відбивається на значній частині суспільства; політичний статус соціальних груп, від чого залежить і монополія прийняття рішень; а також політичні цінності, які важливі для значущої кількості суспільства. Об'єкт політичного конфлікту, як і будь-якого іншого, – це завжди дефіцитний ресурс.

Під предметом конфлікту розуміють об'єктивно існуючу або уявну проблему, яка є причиною протиріч між сторонами, або те протиріччя, заради вирішення якого суб'єкти вступають у боротьбу. С. Ланцов зазначає, що предметом конфлікту, тобто тим, із приводу чого виникає конфлікт між сторонами, можуть бути два види дефіциту: дефіцит соціальних позицій – соціальних статусів, ролей – і дефіцит певних матеріальних або духовних ресурсів.

Конфлікт виникає, якщо сторони прагнуть отримати вигоду за рахунок іншого. Причиною конфлікту завжди є бажання і здатність контролювати та направляти дії іншої сторони. З політичного погляду це означає боротьбу за політичне управління. Для здійснення політичного домінування необхідно оволодіти реальним політичним капіталом (фінанси, право, репресивний апарат тощо). Можна зробити висновок, що політика – це боротьба не тільки за монополію владних ресурсів, а й за монополію розроблення й утілення принципу легітимного поділу соціальних відносин і тим самим за монополію мобілізації груп. Тому сутність політичного конфлікту є не лише завоювання влади [1, с. 16].

За своєю сутністю конфлікт базується на таких положеннях: нерівномірний розподіл обмежених у кількості цінних ресурсів; нерівність закономірно й неминуче породжує конфлікти між соціальними групами та політичними суб'єктами; конфлікти інтересів рано чи пізно спричинять зіткнення між тими, хто володіє, і тими, хто не володіє цінними ресурсами; ці конфлікти сприятимуть реорганізації соціальної системи, створюючи нові види нерівності, що слугуватиме поштовхом для наступних конфліктів і змін тощо. На цій основі розроблено свого роду конфліктологічну «універсальну модель соціальної структури й соціальних відносин, де влада і власність, панування та боротьба – сутнісні ознаки» [4, с. 15].

Виділяють три виміри політичного конфлікту:

- соціальні конфлікти впливають на появу й розвиток конфліктів у сфері політики (обмеженість соціальних виплат, обмеження пільг, безробіття, невиплата зарплат тощо);

- політичні конфлікти впливають на соціум і зумовлюють підвищення соціальної конфліктності (суперечності серед депутатів Верховної Ради України, протиріччя між владою та опозицією);

- конфлікт між громадянами, які делегують державі частину свого суверенітету, і тими органами державної влади й окремими політиками, що реалізують державно-владні повноваження (неза-

доволені запити громадян до місцевої влади, невирішені проблеми міст, сіл) [5, с. 25].

Структура політичного конфлікту має двоякий характер. З одного боку, вона статична, що дає змогу розглядати конфлікт у статистиці, і включає такі елементи, як суб'єкти й об'єкти конфлікту, а також конфліктна взаємодія. Ця структура відображає конфліктний процес у розрізі з деяким припиненням його розвитку.

З іншого боку, динамічна структура конфлікту, подана у вигляді послідовної зміни його елементів (конфліктна ситуація, інцидент, конфліктна взаємодія, завершення), характеризує цей процес у динаміці. Така структура конфлікту зумовлює відповідність явищ визначеного кола в часі, дає можливість досліджувати феномен конфлікту в розвитку й виявити не тільки походження конфліктного явища, а і його зникнення, тобто розглядати як складний процес [6].

Змістом політичних конфліктів є політична боротьба. Автори підручника з конфліктології Л. Герасіна, М. Панов, Н. Осіпова боротьбу визначають як протидію політичних суб'єктів, у ході якої кожен учасник прагне досягнути мети, що суперечить меті опонента. Політична боротьба виникає тоді, коли дії суб'єктів політичної влади бажані для одних суспільних груп, але небажані для інших; коли цілі учасників політичних дій є різними; коли виникає комбінація цих випадків [7, с. 115]. Суб'єкти політичного конфлікту прагнуть представити свої цілі як загальні для соціальних спільнот, отримати їх підтримку, перетворити свою боротьбу на суспільно-масову, прагне показати свою легітимність і нелегітимність супротивника. Політична боротьба здійснюється різними методами і прийомами – від чесних і до так званих «брудних», від мирних до насильницьких [8, с. 48].

Вітчизняний дослідник проблематики політичної боротьби І. Побочий обґрунтував, що сучасна партійна система в Україні є ареною політичних баталій. В українських партій відсутня або майже відсутня ідеологічна основа, а самі вони створювалися й реєструвалися як організаційні структури, основна функція яких визначалася боротьбою за владу або в збереженні при владі лобістів певних малих і великих бізнес-груп. Впливові політичні партії не мають своєї соціальної бази, тому для проходження у владу кожного разу змушені вдаватися до популізму й маніпуляцій свідомістю маргінальних груп [9, с. 15]. Проте необхідно доповнити, що останніми роками політична боротьба в нашій державі в основному перенеслася на взаємовідносини між владою та суспільством, коли суспільство вимагає прозорості, точності, а також побудови європейської демократії й формування громадянського суспільства.

Як ми зазначали раніше, політичний конфлікт загалом характеризують як конфлікт за владу й з приводу влади. Проте, як констатує М. Пірен, якщо вважати, що політика – це діяльність, спрямована на регулювання та збалансування інтересів і відносин між різними соціальними й політичними суб'єктами щодо життєво важливих питань, які торкаються їхніх корінних інтересів, то й політичний конфлікт – це конфлікт двох чи більше протидіючих сторін з приводу життєво важливих політичних питань. Це можуть бути питання, пов'язані не тільки із суто владними відносинами, бо політика має широкий вихід у соціум і вплив на його розвиток [10, с. 85].

Останніми роками ми бачимо досить багато прикладів суперечок і конфліктів між провладними особистостями (між політичними лідерами, керівниками партій, фракцій у парламенті). Незважаючи на те що названі конфлікти є міжособистісними, ми зараховуємо їх і до політичних, тому що вони безпосередньо впливають на роботу владних структур. Погоджуємося з думкою І. Станкевич, яка зазначає, що в поліетнічних суспільствах будь-який внутрішній конфлікт потенційно може набути етнічного забарвлення. Саме тому межа між соціальними, політичними й етнічними кон-

фліктами на території колишнього Радянського Союзу й у незалежній Україні досить хитка, а самі конфлікти численні за своєю природою, одна форма нерідко містить у собі іншу або набуває трансформації [11, с. 53].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, конфлікт може переходити з однієї сфери в іншу, а також водночас торкатися як політичного поля, так й економічного; як релігійного, так і політичного; як міжнародного, так і політичного тощо. Проте політичний конфлікт має зачіпати інтереси великої частини суспільства, бо інакше політичним його назвати буде важко. У ході дослідження ми побачили, що політичний конфлікт має схожу природу з будь-яким іншим соціальним конфліктом. Проте не можна відкидати ті риси, які належать виключно політичним: по-перше, в основі політичного конфлікту лежить суперечність, зіткнення інтересів, принципів, норм, які торкаються політичних відносин, задля досягнення певної цілі; по-друге, політичний конфлікт виникає з приводу влади, володіння та розпорядження нею; по-третє, політичний конфлікт має зачіпати інтереси великої частини суспільства. Тобто об'єкт, предмет, виміри політичного конфлікту дають змогу ставити його в окремих ряд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Политическая конфликтология : учебное пособие / под ред. С. Ланцова. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 319 с.
2. Ващенко І.В., Кляп І.В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Київ : Знання, 2013. 408 с.
3. Глухова А., Рахманін В. Политическая конфликтология : учебное пособие. Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2002. 295 с.
4. Яремчук С.С. Сучасні теорії в конфліктології : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2008. 72 с.
5. Тихонюк С.А. Особливості політичних конфліктів в умовах реформування політичної системи : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ, 2013. 219 с.
6. Сахань О.М., Новіков О.В. Політичні конфлікти в Україні як прояв деструкції влади. *Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого*. 2010. № 3. С. 182–191.
7. Конфліктологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / Л.М. Герасіна, М.І. Панов, Н.П. Осіпова та ін. ; за ред. проф. Л.М. Герасіної, М.І. Панова. Харків : Право, 2002. 256 с.
8. Кіянка І.Б. Політична конфліктологія : навчальний посібник. Львів : Новий світ-2000, 2008. 96 с.
9. Побочий І.А. Політична боротьба як форма взаємовідносин соціальних сил в умовах утвердження державності сучасної України : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2008. 35 с.
10. Пірен М.І. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2003. 360 с.
11. Станкевич І.П. Сучасні політичні конфлікти: джерела та шляхи розв'язання : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2010. 213 с.